

SERDÜLŐK ÁLTALÁNOS ÉS SPECIFIKUS NEGATÍV ORIENTÁCIÓJA KORTÁRSI PROBLÉMÁIKKAL KAPCSOLATBAN – KÉRDŐÍVES ÉS TÖRTÉNETALAPÚ ELEMZÉS

Kasik László * és Gál Zita **

* *Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet,
SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport*

** *Szegedi Tudományegyetem Pszichológiai Intézet,
SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport*

A társas problémák megoldási folyamatát vizsgáló kutatások (pl. D’Zurilla & Nezu, 2007; Frauenknecht & Black, 2010; Kasik, 2015) szerint a hatékony, sikeres problémamegoldás kulcseleme a problémahelyzethez (magához a problémához, a másik félhez és önmagunkhoz) való viszonyulás: mit gondolunk a probléma kialakulásáról, okáról, megoldhatóságáról, szeretnénk vagy sem megoldani, mit érzünk a másik féllel kapcsolatban, miként gondolkodunk önmagunk hatékonyságáról, hogyan vélekedünk a másik szándékairól, látnunk-e lehetőséget arra, hogy saját erőfeszítéseink mellett a másik fél partner lesz a helyzet kielégítő megoldásában. Mindez alapvetően meghatározza a problémamegoldás viselkedésben, gondolkodásban és érzelmekben egyaránt megnyilvánuló stílusát.

Mind a külföldi, mind a hazai vizsgálatok (pl. D’Zurilla, Nezu, & Maydeu-Olivares, 2002; Eskin, 2013; Frauenknecht & Black, 2010; Kasik, 2015; Kasik, Gál, Jámbori, Fejes, Nagy, & Szabó Hangya, 2019) alapján serdülőkorban – az ezt megelőző és követő életszakaszhoz képest – általában kiemelkedően magas a negatív viszonyulás gyakorisága, és ehhez az általános problémamegoldási stílusok (racionális, impulzív, elkerülő) közül döntően az impulzív, a negatív érzelmek vezérelte, valamint az elkerülő, a problémát különböző formában negligáló, esetleg a problémás helyzet megoldási folyamatából kilépő stílus társul. Igen ritkán fordul elő, hogy negatív viszonyulást racionális – tényeken alapuló, a lehetőségekre és azok következményeire nagymértékben koncentrálnó, azokat alaposan mérlegelő, a másik fél szándékait is nagymértékben figyelembe vevő – stílus követ serdülőkorban.

Mindezek az életkori jellemzők elsősorban kérdőíves vizsgálatok adatai alapján ismertek. Jóval kevesebb kutatás alkalmaz például interjút, történetelemzést, megfigyelést, illetve mérőműszeres (pl. EEG) eljárást (Kasik, Gál, & Csibri, 2018). A legtöbbször használt, nemzetközileg elismert, jó megbízhatósági mutatókkal rendelkező kérdőívek (pl. SPSI-R: Social Problem Solving Inventory–Revised, D’Zurilla et al., 2002; SPSI-A: Social Problem Solving Inventory–Adolescents, Frauenknecht & Black, 2010) alapja a

viszonyulást és a megoldási stílust mint a szociálisprobléma-megoldás két részfolyamatát elkülönítő modell (Chang, D’Zurilla, & Sanna, 2004). E kérdőívek az általános – vagyis a nem személy- és/vagy helyzetspecifikus – szociálisprobléma-megoldás működésének feltárását teszik lehetővé, illetve a viszonyulást és a megoldási stílusokat főként egy-egy faktor mentén mérik (Kasik, 2015; Kasik, Gál, & Tóth, 2018). Ugyanakkor néhány szociálpszichológiai, a környezet jellemzőinek és a problémahelyzetben szereplő partner, partnerek sajátosságainak fontosságát hangsúlyozó kutatás (pl. Eskin, 2013; Kasik, 2016) eredménye rámutat arra, hogy egy-egy problémahelyzetben és személlyel kapcsolatban a problémamegoldás speciális jellemzőkkel bír, ezért az általános problémamegoldás vizsgálata nem elegendő például egy iskolai segítő-fejlesztő program elején végzett feltáráskor (Gál & Kasik, 2017).

A tanulmányban ismertetett kutatás célja a negatív problémaorientáció személy- és helyzetspecifikus jellemzőinek elemzése volt 12, 15 és 18 évesek körében. A negatív orientáció mérésére az SPSI-R (D’Zurilla et al., 2002) és a NEGORI (*Negatív Orientáció Kérdőív* – Kasik et al., 2018) használata mellett egy korábbi kutatás (Kasik, 2016) során feltárt, serdülőkorban nagyon gyakran előforduló kortársi problémák (pl. megígért együttműködés hiánya) alapján alkottunk történeteket, s ezeket kellett a vizsgálatba bevont diákoknak értékelni. A kutatás megfelel annak az elvárásnak, miszerint a kérdőíves vizsgálat mellett más eljárással és fókusszal is szükséges elemezni a negatív problémaorientáció életkori jellemzőit, helyzet- és személyspecifikusságát, ami alapján pontosabb iskolai fejlesztési célok fogalmazhatók meg.

A szociálisprobléma-megoldás folyamata és mérése

A személyközi problémák megoldása, vagyis az, hogy miként viszonyulunk egy társas problémához, hogyan gondolkodunk, érzünk egy problémás helyzetben, illetve mit teszünk – vagy mit nem – annak érdekében, hogy megoldódjon az adott probléma, döntően befolyásolja társas kapcsolataink alakulását, hatással van szakmai-tanulmányi sikerességünkre, illetve pszichés jóllétünkre egyaránt (D’Zurilla et al., 2002). A személyközi problémák megoldásának vizsgálatára döntően kérdőíves vizsgálatokat végeznek. A leggyakrabban alkalmazott kérdőívek egyik része a problémamegoldás teljes folyamatának (orientációs és megoldói), másik részük egy-egy részfolyamat, illetve azon belül egy vagy több terület (pl. korábbi tapasztalatok, érzelmi viszonyulás, következmények mérlegelése) mérését teszi lehetővé. Bármelyik kérdőívstruktúráról van szó, a faktorok a mért jelenség szűk keresztmetszetének elemzésére alkalmasak. Például az uralkodó elméleti modell alapján – a szociálisprobléma-megoldás egy viszonyulási és egy megoldói részfolyamatból áll (D’Zurilla, Nezu, Maydeu-Oliveras, 2004) – a negatív orientáció teljes mértékben negatív jelenségként értelmezett (pl. „nem tudom megoldani, alkalmatlan vagyok rá, biztosan nem sikerül”), és a személy számára hátrányokkal jár, akár csak az elkerülő vagy az impulzív megoldói stílus (pl. kilépés a helyzetből, a felelősség nem vállalása; negatív érzelmek kifejezése, saját érdek érvényesítése, kapkodás). Azonban e társas jelenségek nem ennyire egyértelműek és kiszámíthatóak, amit Kasik és munkatársai 2016–2017-ben

végzett mérőeszköz-fejlesztési és mérési munkái is bizonyították: az Elkerülés kérdőívvel (Kasik, Vidákovich, Gáspár, & Tóth, 2017) végzett elemzések alapján e megoldói stílus egyes formáit a serdülők pozitívumként értelmezik (pl. a halogatás történhet erőgyűjtés érdekében, tehát az elkerülés nem végleges stratégiaként értelmezhető), és olykor szoros kapcsolatban áll a pozitív orientációval (azzal, hogy most nem oldom meg, erőt gyűjtök, s majd amikor alkalmas, igyekszem megoldani, s bízom benne, sikerülni fog).

A szintén Kasik és munkatársai által 2016–2019 között végzett kutató-fejlesztő munka egyik eredménye a NEGORI (Negatív Orientáció Kérdőív, Kasik et al., 2018) volt, mely kérdőívvel számos olyan aspektusa is mérhető a negatív viszonyulásnak (pl. a negatív viszonyulás pozitív következményekkel jár), amely más kérdőívekkel nem, és ezek ugyancsak árnyalják a korábbi viszonyulás–stílus kapcsolatot. Bizonyították, hogy a negatív orientáció és az elkerülés valóban szoros összefüggésben áll, ám csak azokban az esetekben követi elkerülés a negatív viszonyulást, ha a negatív viszonyuláson belül a negatív énhatékonyság dominál. Amennyiben például a pozitív következmény (pl. így nem leszek szomorú, jobb lesz a helyzetem), akkor már alacsonyabb az elkerülés mértéke, s az látható, hogy ekkor a negatív viszonyulás a racionális stílussal áll szorosabb összefüggésben.

A hazai kérdőíves kutatások (pl. Kasik, 2012, 2014, 2015, 2016; Kasik & Gál, 2017; Kasik, Guti, Gáspár, & Zsolnai, 2016) eredményei alapján jelentős a különbség a serdülők adta válaszok között, ha általános, illetve ha egy-egy személyhez kapcsolódó személyközi problémáról kell ítéletet alkotniuk a serdülőknek. Az általános szociálisprobléma-megoldást feltáró vizsgálatok (pl. D’Zurilla et al., 2004; Frauenknecht & Black, 2010; Kasik, 2015; Kasik et al., 2016, 2017, 2018) eredményei szerint a serdülőkori problémamegoldás nem egységes, 12–18 éves kor között mind a viszonyulás, mind a viselkedésben, gondolkodásban és érzelmi reakciókban megmutatkozó megoldási stílus változik, illetve jelentős az egyéni eltérések, melyek hátterében főként az eltérő családi szocializációs hatások állnak; ezek közül leginkább az anya (gondozó) és gyermeke közötti kapcsolat, illetve az anya (gondozó) mint problémamegoldó minta kiemelkedő hatású (D’Zurilla et al., 2004).

Eskin (2013) szerint a kérdőíves vizsgálatokkal csak azokról az általános kognitív és érzelmi sajátosságokról gyűjthetünk információkat, amelyeket az egyes kérdőívek mérnek, és számos segítő-fejlesztő program hatásvizsgálatának elemzése alapján ezek az ismeretek nem elegendőek ahhoz, hogy a problémás jellemzőket részletesen, hatékonyan kezelni és fejleszteni lehessen akár gyerekek, serdülők, akár felnőttek körében. Lemerise és Arsenio (2000) ugyancsak hangsúlyozza, hogy a különböző kérdőívek kizárólagos alkalmazása kevésbé teszi lehetővé a kognitív és az érzelmi folyamatok alaposabb és a fejlesztés szempontjából kézzelfogható jellemzők felmutatását, nehezen használhatók kiindulási pontként egy-egy fejlesztéskor. Hasonlóan vélekedik Frauenknecht és Black (2010), akik az SPSI–A kérdőív kidolgozásakor törekedtek egy olyan faktor létrehozására, amellyel a múltban tapasztaltak, a tanult problémamegoldási viselkedésformák alkalmazása mérhető. E faktor megbízhatósági mutatója a legalacsonyabb (Cronbach- $\alpha < 0,55$), amit e kérdőív hazai adaptálása során Kasik és munkatársai (2017) is tapasztaltak. Maguk a kérdőív fejlesztői is kiemelik, e terület kérdőíves mérése korlátozott, szükséges más módon is mérni ezt a területet.

Igen sok külföldi és hazai kutatási eredmény (pl. Eskin, 2013; Kasik, 2015) hívja fel a figyelmet arra, hogy a hatékony, sikeres problémamegoldás nagymértékben a probléma-helyzethez (a problémához, a másik félhez és önmagunkhoz) való viszonyulástól függ, ami alapvetően meghatározza a problémamegoldás általános stílusát. Azok a gyerekek, serdülők és felnőttek, akik pozitívan viszonyulnak a problémahelyzethez („van megoldás, meg tudom oldani, képes vagyok rá”), nagyobb valószínűséggel oldják meg hatékonyan társas problémáikat. Ezzel szemben azoknak, akikre negatív orientáció jellemző („nem fog megoldódni, nem tudom megoldani, nem vagyok képes rá”), kevésbé hatékony a problémamegoldásuk, és szemben a pozitívan viszonyulókkal, megoldói stílusuk kisebb mértékben racionális (tényeken alapuló, több lehetőséget és azok következményeit mérlegelő), hanem inkább impulzív (érzelemalapú, kevésbé átgondolt) és elkerülő (a problémát negligáló, a felelősséget nem vállaló). A hatékonyság minden esetben függ a másik fél problémamegoldó viszonyulásától és stílusától, valamint a helyzeti tényezőktől (akadályoktól és lehetőségektől). A hazai keresztmetszeti és longitudinális vizsgálatok (pl. Kasik, 2014, 2015; Kasik et al., 2017) alapján a magyar serdülők körében 13–15 éves korban kiemelkedően magas a negatív orientáció (nem bízik önmagában, nem szeretné, vagy úgy gondolja, nem tudja megoldani a problémát), és ezzel szorosan összefügg az elkerülés valamely formájának (pl. negligálás, halogatás) gyakori előfordulása. A pozitív viszonyulás leggyakrabban racionalitással párosul, s ez a kapcsolat a 17-18 évesekre jellemzőbb, mint a fiatalabb serdülőkre, továbbá e téren nincs számottevő nem szerinti különbség. A lányok gyakrabban mutatnak impulzivitást, a fiúkra az elkerülés és a racionalitás jellemzőbb.

E kutatási adatok alkalmasak az életkori és a nem szerinti tendenciák, főbb változási pontok, illetve az egyéni különbségek megismerésére, ám arról nem adnak információt, hogy pontosan mi jellemzi az adott személlyel (pl. szülővel, pedagógussal, kortárral) kapcsolatos probléma megoldását, illetve ez miben különbözik a más személyekkel való probléma értelmezésétől és kezelésétől. Ugyanakkor bizonyított, hogy ezen információk birtokában a segítő-fejlesztő iskolai programok hatékonyabbak, hatásuk hosszabb távú (Webster-Stratton, 2011). Egy ilyen jellegű hazai pilot mérés (Kasik, 2016) során például az derült ki, hogy a 13–15 évesek körében mutatott magas negatív viszonyulás szignifikánsan gyakrabban jelenik meg az anyával kapcsolatos, és kisebb mértékben a kortársakkal kapcsolatos társas problémáknál, aminek az értelmezésénél azt is figyelembe kell venni, hogy a szülői és a kortársi problémák a leginkább eltérő természetűek.

Bár a személyspecifikus szociálisprobléma-megoldás mérésével részletesebben jellemezhető a diákok problémamegoldása, ezek az eredmények is felvetik a helyzetek sokszínűségéből fakadó, egy személynél megjelenő különbségek lehetőségét. A kérdőíves vizsgálatok mellett egyre gyakrabban végeznek történetalapú (szituációalapú) méréseket, melyek alkalmasak együttesen a személy- és helyzet-specifikus problémamegoldás – annak elsősorban kognitív és emocionális jellemzőinek – elemzésére (Eskin, 2013; Spivack, Shure, & Platt, 1985). A történetek, problémahelyzetek esetében alapkövetelmény, hogy a történetben szereplők neve ne egyezzen a vizsgálatban résztvevő nevével, ugyanakkor egyezzen meg a nemük, valamint a történet az életkori sajátosságoknak megfelelő legyen. A megbízhatósági jellemzői miatt napjainkban már ritkábban végeznek megfigyelést,

mellyel elsősorban a problémamegoldás viselkedésben megnyilvánuló stratégiái azonosíthatók, és csak elvétve találunk olyan kutatást, amelyben a vizsgálatban résztvevők feladata egy-egy rövid film vagy kép elemzése megadott szempontok mentén (Kuperminc & Allen, 2001).

A Kasik (2015) által végzett kutatás alapján – melynek célja a serdülőkori személyközi problémák körének meghatározása volt – serdülőkorban igen gazdag azon helyzetek sora, amelyeket a diákok (12–18 évesek) kortársaikkal kapcsolatos személyközi problémának tekintenek. Ezek közül kiemelkedően magas a kortársakkal való együttműködés hiányának, a segítségadás hiányának, a piszkálódásnak, a kiközösítésnek, a pletykának, valamint a verbális bántalmazásnak az aránya. Ezen problémák megfelelő alapjait képezik a szociálisprobléma-megoldás, ezen belül a negatív viszonyulás történetalapú elemzésének, hiszen serdülőkorban a diákok nagyon sok időt töltenek egymással az iskolában, osztályukban, mely közösségben folyamatosan átélik a társas élet szabályait, a különböző viszonyokat, szerepeket, valamint számtalan viselkedésformát, például az együttműködést, a másoknak való segítségnyújtást, a segítségkérést, a versengést, a problémák kezelését, a szolidaritást vagy a kirekesztést. Mindegyik megélése nagyon fontos szerepet játszik – többek között – a biztonságérzet, a felelősség és a sikerélmény megtapasztalásában (Buda, 1986), és számos külföldi kutatás (pl. Eskin, 2013) hívja fel a figyelmet arra, hogy a problémák nem kezelése vagy nem hatékony megoldása hozzájárul az egy közösséghez való tartozás érzésének, a felelősségvállalás és a társas sikerélmény csökkenéséhez, aminek akár lehetnek – különböző intenzitású – pszichés problémák is a következményei.

Módszer

Célok, hipotézisek

A kutatás célja a negatív orientáció személy- és helyzetspecifikus jellemzőinek elemzése volt 12, 15 és 18 évesek körében. A szociálisprobléma-megoldás mérését az SPSP-R-rel (D’Zurilla et al., 2002) végeztük; az instrukcióban szerepelt, hogy kortársi problémáik mentén értékeljék a kijelentéseket. A negatív problémaorientáció elemzésére a NEGORI (*Negatív Orientáció Kérdőív* – Kasik et al., 2018) mellett egy korábbi vizsgálat során (Kasik, 2015, 2016) feltárt, serdülőkorban nagyon gyakran előforduló kortársi problémák alapján alkottunk történeteket, ezeket kellett a diákoknak értékelni. Arra voltunk kíváncsiak, mi jellemzi kortársi problémákra szűkített szociálisprobléma-megoldásukat, negatív problémaorientációjukat, miként értékelik a történeteket, illetve milyen kapcsolat áll fenn a kérdőíves vizsgálatok és a történetelemzés eredményei között. Egyrészt azt feltételeztük, hogy a korábbi vizsgálatainkkal megegyező képet mutat a 12, 15 és 18 évesek szociálisprobléma-megoldása és negatív orientációja, másrészt azt, hogy azok a diákok, akikre nagyfokú negatív viszonyulás jellemző, nem akarják megoldani a kortársi problémát, vagyis nem megoldói stílust, hanem a negatív viszonyulás valamely formáját választják.

Minta

A 2018-ban végzett vizsgálatban 445 diák vett részt (12 éves: 140, $M=12,11$, $SD=0,87$; 15 éves: 155, $M=15,23$, $SD=0,65$; 18 éves: 150, $M=17,67$, $SD=1,02$), mindegyik életkorban a lányok aránya nagyobb (55% körüli). A 12 évesek nyolc évfolyamos általános iskolába, a 15 és 18 évesek négy évfolyamos gimnáziumba járó diákok voltak. Utóbbi szűkített csoportra azért volt szükség, mert egy korábbi vizsgálatból (Kasik et al., 2016) tudjuk, hogy a különböző iskolatípusban tanuló diákok között – nagymértékben családi háttérük-ből fakadó szocializáltságuk miatt – jelentős a különbség a negatív orientáció és az impulzivitás gyakorisága mentén.

Mérőeszközök

Jól ismertek azok a személyközi problémák, amelyek igen gyakran jelennek meg a magyar 10–18 évesek körében szülőkkel, kortársakkal és pedagógusokkal kapcsolatban (Kasik, 2015; Kasik & Gál, 2014). Ezekre nagymértékben lehet támaszkodni egy történetelemzést kérő mérőeszköz kidolgozásakor. A rövid történeteket gyakran a D’Zurilla és munkatársai (2002) által létrehozott, a szociálisprobléma-megoldás folyamatát leíró elméleti modell, illetve a Bedell és Lennox (1997) által kidolgozott VÉG-modell (a probléma-megoldás viselkedés-érzelmek-gondolatok komplex rendszere) alapján hozzák létre. A résztvevők feladata legtöbb esetben az, hogy a történeteket nyílt és zárt kérdések mentén elemezzék, illetve kifejthetik véleményüket a helyzettel, a főszereplővel és a mellékszereplőkkel – tetteikkel, gondolataikkal, érzelmi reakcióikkal – kapcsolatban.

E kutatásban kizárólag a kortársakkal kapcsolatos problémákra és problémamegoldásra fókuszáltunk. A korábbi problémafeltárássra irányuló hazai kutatások alapján négy történetet írtunk, mindegyiknek más probléma áll a középpontjában: kiközösítés; együttműködés hiánya; segítségnyújtás hiánya; rossz hírnév keltése/pletyka terjesztése. A külföldi kutatásokkal szemben nem nyílt és zárt kérdéseket hoztunk létre, hanem a történetelemzéshez a szociálisprobléma-megoldás mérésére alkalmazható SPSI–R (D’Zurilla et al., 2002) és a NEGORI (Kasik et al., 2018) szerkezetét, faktorait használtuk fel. Arra voltunk kíváncsiak, mennyiben tükröződnek a kérdőívben adott válaszok a történetek megítélésében, vagyis ezzel az eljárással lehetővé vált a történetelemzés során adott válaszoknak a kérdőívben adott válaszokkal való összevetése. Mindegyik történetnél először döntést kell hoznia a válaszadónak a megoldási hajlandóságáról (pozitív vagy negatív viszonyulás), vagyis, hogy meg akarja-e oldani a szituációban ismertetett problémát, vagy sem. Ezt követően a feladat elágazik aszerint, hogy a vizsgálati személy pozitívan vagy negatívan viszonyul a szituációban ismertetett problémához. Ha meg akarja oldani (pozitív viszonyulás), akkor megoldási stílus (racionális, impulzív, elkerülő) közül kell választania az SPSI–R faktorai alapján, ha nem, akkor pedig a negatív orientáció valamely aspektusát megjelenítő kijelentés közül, melyek a NEGORI valamelyik faktorát képviselik (problémahárítás, negatív következmény, negatív énhatékonyság, pozitív következmény, szókás/minta, várakozás).

A negatív orientáció kérdőíves mérésére a Kasik és munkatársai (2018) által kidolgozott, serdülők (12, 15 és 18 éves korban) körében bemért NEGORI-t alkalmaztuk.

A NEGORI *Problémahárítás* tétélei azt fejezik ki, hogy az egyén azért nem szeretne a problémáival foglalkozni, mert azoknak szerinte nem ő az oka. A *Negatív következmény* tétélei arról szólnak, hogy az egyén a problémamegoldással kapcsolatban rövid és hosszú távú negatív személyes és kapcsolati következményekkel számol, ami negatív érzésekkel tölti el. A *Negatív énhatékonyság* tétélei azt fejezik ki, hogy úgy gondolja az egyén, nem tudja, képtelen megoldani a problémáit, nem tartja magát képesnek a problémái megoldására, feltehetően ezért viszonyul negatívan a problémához és a megoldáshoz. A *Pozitív következmény* kijelentései esetében úgy gondolja az egyén, a problémával való nem foglalkozás pozitív következményekkel jár számára, és megnyugvással tölti el: nem lesz ideges, szomorú. A *Szokás, minta* tétélei alapján az egyén környezete (család, pedagógusok, kortársak) nyújtja a mintát arra, hogy ne foglalkozzon a problémáival. A *Várakozás* kijelentései értelmében azt várja az egyén, hogy a problémái maguktól megoldódjanak, vagyis passzív, nem tekint magára aktív problémamegoldóként. A kérdőív 21 kijelentésből áll, ezeket ötfokú Likert-skálán kell megítélni (0=egyáltalán nem jellemző rám –4=teljes mértékben jellemző rám). A vizsgálatban mindegyik életkorban megfelelő volt a kérdőív reliabilitása (Cronbach- α =0,79–0,91).

Az SPSI–R 25 ítemes, a kijelentések öt faktorba csoportosulnak: *Pozitív orientáció*, *Negatív orientáció*, *Racionalitás*, *Impulzivitás*, *Elkerülés*. A kijelentéseket ötfokú skálán (0=egyáltalán nem igaz rám –4=teljes mértékben igaz rám) kell megítélni. A hazai vizsgálatok alapján a kérdőív faktorszerkezete teljes mértékben megegyezik az eredeti, angol mérőeszköz struktúrájával, és a 11–18 évesek körében igen megbízhatóan mér. E kutatásban a megbízhatósági mutatója (Cronbach- α) 0,76 feletti minden életkorban (a hazai keresztmetszeti és longitudinális mérésekről részletesebben ld. Kasik, 2014, 2015).

Adatfelvétel

A mérésre az igazgatók és a szülők beleegyezésével került sor, akiket tájékoztattunk annak tartalmáról és céljáról. Az adatfelvétel két tanítási órát vett igénybe mindhárom életkorban, s azt kértük a kitöltést felügyelő pedagógusoktól, hogy a két óra között legalább egy hét teljen el annak érdekében, hogy diákok a lehető legkisebb mértékben emlékezzenek a kérdőív-tételekre. A tartalmi hasonlóság miatt először a történelelemzést végezték el a diákok, majd az SPSI–R-t töltötték ki, s a másik órán a NEGORI-t.

Eredmények

A kortársi problémák alapján megítélt szociálisprobléma-megoldás életkori jellemzői

A szociálisprobléma-megoldás jellemzőit az SPSI–R-rel tártuk fel. Az 1. táblázat tartalmazza az életkori faktoronkénti különbségeket.

1. táblázat. A szociálisprobléma-megoldás (kortársi problémákra szűkített) életkori faktoronkénti különbségei (ANOVA)

Faktor	12 évesek	15 évesek	18 évesek	ANOVA F (p)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	
Pozitív orientáció	3,52 (0,42)	3,15 (0,45)	3,33 (0,58)	17,35 (0,000)
Negatív orientáció	2,98 (0,29)	3,42 (0,22)	3,73 (0,21)	5,23 (0,036)
Racionalitás	3,45 (1,12)	3,54 (0,97)	3,87 (1,09)	11,66 (0,000)
Impulzivitás	2,67 (1,09)	2,54 (0,94)	2,46 (0,82)	7,87 (0,041)
Elkerülés	1,87 (0,75)	2,34 (0,81)	2,93 (0,88)	20,32 (0,000)

Megjegyzés: M=átlag; SD=szórás

Az adatok alapján (1. táblázat) a *Pozitív orientáció* ($\{12\} > \{15, 18\}$) és az *Impulzivitás* értékeinek csökkenése ($\{12, 15\} > \{18\}$), ezzel szemben a *Negatív orientáció* ($\{12\} < \{15, 18\}$) és a *Racionalitás* ($\{12, 15\} < \{18\}$) növekedése, valamint az *Elkerülés* fokozatos növekedése ($\{12\} < \{15\} < \{18\}$) jellemző 12–18 éves kor között, ami tükrözi a korábban végzett longitudinális vizsgálat által feltárt életkori változást (Kasik, 2014). A megoldási stílusok (racionális, impulzív, elkerülő) esetében nagyobbak a szórásértékek, mint a viszonyulást (pozitív, negatív) mérő faktoroknál, ami nagyobb egyéni különbségekre utal, alátámasztva korábbi vizsgálatok eredményeit (l. Kasik, 2015).

A negatív orientáció életkori jellemzői

A negatív orientáció jellemzőit a NEGORI-val mértük. A 2. táblázat szemlélteti az életkori faktoronkénti eltéréseket.

2. táblázat. A negatív orientáció életkori faktoronkénti különbségei (ANOVA)

Faktor	12 évesek	15 évesek	18 évesek	ANOVA F (p)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	
Problémahárítás	2,56 (0,31)	3,11 (0,56)	3,41 (0,49)	22,10 (0,000)
Negatív következmény	3,11 (0,29)	3,45 (0,22)	3,63 (0,23)	3,12 (0,042)
Negatív énhatékonyság	2,78 (1,07)	2,20 (0,97)	1,56 (1,18)	12,34 (0,000)
Pozitív következmény	2,45 (1,11)	1,59 (0,97)	1,75 (0,34)	11,87 (0,000)
Szokás, minta	1,33 (0,89)	1,12 (1,10)	1,63 (0,67)	4,34 (0,020)
Várakozás	1,49 (0,58)	1,87 (0,41)	2,18 (0,88)	2,67 (0,039)

Megjegyzés: M=átlag; SD=szórás

A 2. táblázatban közölt adatok alapján a *Negatív énhatékonyság* életkori átlagértékei szignifikánsan különböznek, fokozatosan csökkenő tendenciára utalnak ($\{12\} > \{15\} > \{18\}$), és szintén csökkenést érzékeltetnek a *Pozitív következmény* értékei ($\{12\} > \{15, 18\}$), ám utóbbinál a 15 és a 18 évesek értékei nem különülnek el szignifikánsan. Mindezzel szemben a *Negatív következmény* és a *Problémahárítás* a 15 és a 18 évesekre szignifikánsan jellemzőbb, mint a 12 évesekre ($\{12\} < \{15, 18\}$), valamint a *Szokás, minta* és a *Várakozás* faktoron egyaránt a 18 évesek értékei magasabbak ($\{12, 15\} < \{18\}$). A szórásértékek magasak a *Negatív énhatékonyság* esetében mindhárom életkori csoportban, a *Pozitív következmény* faktornál a 12 és a 15 éveseknél, a *Szokás, minta* esetében a 15 éveseknél, ami az adott életkori csoporton belüli egyéni különbségek nagyobb mértékére utal.

A történetelemzés eredményei

Mind a négy alkalmazott történet a serdülőkorban leggyakrabban felmerülő kortársi problémákról szól (kiközösítés; együttműködés hiánya; segítségnyújtás hiánya; rossz hírnév keltése/pletyka terjesztése). A 3. táblázat életkoronként és történetenként szemlélteti azt, hogy a diákok mekkora aránya gondolja úgy, hogy amennyiben adott helyzetbe kerülne, szeretné vagy sem megoldani a problémát (*Megoldási hajlandóság*). Amennyiben szeretné, hányan cselekednének a racionális, az impulzív és az elkerülő stílusnak megfelelően (*Megoldási stílus*), és ha nem szeretné megoldani (*Negatív viszonyulás*), mi ennek az oka. A történetek megítélésének életkori különbségeit – a külföldi vizsgálatok elemzési gyakorlatát követve – csak egy-egy történet esetében tártuk fel. Nem hasonlítottuk össze a történetek megítélését, mivel a helyzetek különböző társas jelenségeket tartalmaznak. A történetelemzés eredményeit – életkori bontásban – a 3. táblázatban foglaltuk össze.

Mindegyik életkorban és történetnél (3. táblázat) magas a pozitív megoldási hajlandóság („igen” válasz), és a megoldási stílus esetében csak a segítségnyújtás hiányát tartalmazó történet esetében különül el a 18 évesek csoportja a fiatalabbaktól az impulzivitásban ($\chi^2=4,86$, $p=0,027$). E szerint az eltérés szerint a legidősebbek körében kevesebben oldanák meg ezt a helyzetet érzelmeiktől vezérelve; a 18 éveseknél a racionális stílus dominál (75%-uk ezt jelölte meg, míg a 12 és 15 éveseknél ez az arány sorrendben 50 és 57%).

A negatív viszonyulást kifejező kijelentések közül – melyek lefedik a NEGORI hat faktorát – három, a problémahárítás (nem én vagyok a hibás, kezdeményezzen a másik), a várakozás (majd megoldódik magától) és a negatív énhatékonyság (nem vagyok képes megoldani) esetében azonosítottunk szignifikáns életkori eltérést. A problémahárítás esetében az együttműködés hiányáról szóló történetnél a 18 évesek kisebb választási aránnyal ($\chi^2=3,55$, $p=0,031$), a segítségnyújtásról ($\chi^2=2,53$, $p=0,038$) és a rossz hírnév keltéséről/pletyka terjesztéséről ($\chi^2=3,56$, $p=0,022$) szólnál ugyancsak a legidősebbek, ám nagyobb választási aránnyal különülnek el a 12 és a 15 évesektől. Szintén a 18 évesek térnek el szignifikánsan a várakozást tartalmazó kijelentés esetében, ám míg a kiközösítést tartalmazó történetnél nagyobb ($\chi^2=4,24$, $p=0,021$), addig a segítségnyújtás hiányáról szóló helyzetnél ($\chi^2=3,34$, $p=0,029$), valamint a rossz hírnév keltését/pletyka terjesztését

($\chi^2=2,11$, $p=0,043$) tartalmazó történetnél kisebb arányban választották ezt, mint a fiatalabbak.

3. táblázat. A történetelemzés eredményei életkori bontásban (%)

Fő elemzési szempont	Válaszlehetőségek	1. történet: kiközösítés			2. történet: együttműködés hiánya			3. történet: segítségnyújtás hiánya			4. történet: rossz hírnév keltése/pletyka terjesztése		
		12	15	18	12	15	18	12	15	18	12	15	18
Megoldási hajlandóság	igen	85	79	86	94	91	87	96	92	87	85	80	77
	nem	15	21	14	6	9	13	4	8	13	15	20	23
Megoldási stílus	racionális	85	87	88	65	68	74	50	57	75	52	60	48
	impulzív	13	13	12	20	16	13	30	33	15	30	25	40
	elkerülő	2	0	0	15	16	13	20	10	10	18	15	12
Negatív viszonyulás	problémahárítás	50	61	42	61	40	15	40	50	75	21	30	60
	pozitív következmény	0	0	16	0	0	0	0	0	15	0	30	0
	várakozás	25	13	42	0	0	50	40	40	10	13	13	16
	negatív következmény	0	13	0	13	40	35	0	0	0	13	13	16
	szokás, minta	25	13	0	26	20	0	20	0	0	41	0	0
	negatív énhatékonyság	0	0	0	0	0	0	0	10	0	12	14	8

Megjegyzés: dőlttel jelölve a szignifikáns eltérés

A kérdőívek eredményeinek és a történetelemzés válaszainak kapcsolata

Elemeztük azt is, milyen kapcsolat áll fenn a kérdőíves vizsgálatok és a történetelemzés eredményei között. Mindegyik korcsoportban kiválasztottuk azokat a diákokat (84 fő), akik magas (egy szórással az átlag felett) értéket értek el az SPSI-R negatív orientáció faktorán, ezt követően megnéztük, hogy ezek a diákok milyen értékekkel rendelkeznek a NEGORI faktorain, végül az egyes történeteknél mi jellemzi megoldási hajlandóságukat, megoldói stílusukat és negatív viszonyulásukat. A 4. táblázatban foglaltuk össze a kérdőíves vizsgálat és a történetelemzés eredményeinek kapcsolatát.

4. táblázat. A magas negatív orientációval bíró diákok eredményeinek kapcsolata (fő)

Elemzési területek	1. történet: kiközösítés			2. történet: együttműködés hiánya			3. történet: segítségnyújtás hiánya			4. történet: rossz hírnév keltése/pletyka terjesztése		
	12 (24 fő)	15 (34 fő)	18 (26 fő)	12 (24 fő)	15 (34 fő)	18 (26 fő)	12 (24 fő)	15 (34 fő)	18 (26 fő)	12 (24 fő)	15 (34 fő)	18 (26 fő)
NEGORI – magas várakozás	3	5	10	4	5	6	2	4	8	7	10	13
NEGORI – magas negatív énhatékonyság	10	13	11	4	4	10	3	6	10	10	15	20
NEGORI – magas negatív következmény	2	6	10	2	2	6	2	7	9	8	12	17
Történetelemzés – nem akarja megoldani	15	21	14	6	9	13	4	8	13	15	20	23
<i>Nem akarja megoldani és magas érték a NEGORI-faktorokon</i>	2	4	9	2	2	5	2	4	7	7	12	12

A 12 évesek közül 24 (17%), a 15 évesek közül 34 (22%), a 18 évesek közül 26 (17%) diák (összesen 84,19%) ért el magas értéket az SPSI–R negatív orientáció faktorán (4. táblázat). A magas negatív orientációval bíró diákok közel fele (44%) magas értéket ért el a NEGORI negatív énhatékonyság faktorán (12: 42%, 15: 47%, 18: 40%), ám a történetek elemzésénél ezt mint okot nem jelölték meg. Szintén magas értéket értek el ezek a diákok a NEGORI problémahárítás (12: 28%, 15: 31%, 18: 33%), várakozás (12: 22%, 15: 35%, 18: 39%), illetve negatív következmény (12: 22%, 15: 29%, 18: 36%) faktorán, és ezeket a lehetőségeket a történetelemzés során is választották.

A 4. táblázat utolsó sorában tüntettük fel azoknak a tanulóknak a számát, akik a történetelemzéseknél nem akartak a problémával foglalkozni, illetve magas értékkel bírnak a NEGORI problémahárítás, várakozás és negatív következmény faktorán. Mindegyik történetnél a 12 évesek csoportjában a legkevesebb és a 18 éveseknél a legtöbb ezen tanulók száma, és leginkább a rossz hírnév keltését/pletyka terjesztését tartalmazó problémahelyzet az, amelyiknél mind a negatív viszonyulás, mind a NEGORI-faktorokon elért magas értékek azonosíthatók.

Az eredmények értelmezése

A negatív problémaorientáció serdülőkori jellemzőinek kérdőívvel (SPSI–R, NEGORI) és történetelemzéssel végzett vizsgálatának eredményei megerősítik azt a korábbi kutatási adatok alapján tett megállapítást, miszerint az általános és a speciális (helyzethez, személyhez kötött) negatív viszonyulás eltérő képet mutat (pl. Eskin, 2013). Úgy gondoljuk, ezen adatok mindenképpen pontosabb fejlesztési célok megfogalmazását teszik lehetővé a jövőben.

Az SPSI–R faktorain elért eredmények közel hasonlóak mindhárom életkorban ahhoz, amit a korábbi keresztmetszeti és az azokat megerősítő longitudinális kutatások során azonosítottak (l. Kasik, 2014, 2015). A korábbi vizsgálatok alapján az impulzivitás a teljes serdülőkorban magas, ám az e kutatásban részt vett diákok közül a 18 évesekre kevésbé jellemző, mint a fiatalabbakra. A további faktorokon elért értékek a korábbi elemzések eredményeit tükrözik: a negatív orientáció, a racionalitás és az elkerülés az életkorral növekvő, a pozitív orientáció csökkenő tendenciát mutat.

A NEGORI-val végzett vizsgálat eredményei – az életkori faktoronkénti különbségeket tekintve – teljes mértékben megegyeznek a NEGORI bemérések és a későbbi elemzések során kapott adatokkal (Kasik et al., 2018). A negatív énhatékonyság és a pozitív következmény értékei az életkorral csökkenő tendenciára utalnak, ezzel szemben a negatív következmény, a problémahárítás, a szokás, minta és a várakozás faktor értékei az életkor növekedésével egyre magasabbak. Azonban a növekedés fokozatosságában különbség van, és akárcsak az SPSI–R faktorainál, a NEGORI faktorainál is valószínűsíthető, hogy 14-15 éves korban történnek jelentős változások, ami a legtöbb diáknál összekapcsolható az iskolaváltással, ezzel együtt a más közösségbe kerülés szocializációs hatásaival. Ezt az életkori változást szükséges a jövőben longitudinális mérés keretében részletesen megvizsgálni, illetve a változást okozó személyiségbeli és környezeti tényezők körét alaposan feltárni.

A kérdőíves vizsgálatok alapján a serdülőkor egyik markáns jellemzője a negatív orientáció, a problémáktól és a probléma megoldásától való félelem, a megoldási helyzet miatti aggodás és bizonytalanság érzése. Ugyanakkor a történetelemzések alapján mind-egyik életkorban magas a pozitív megoldási hajlandóság (szeretnék megoldani a problémát), amit magyarázhat az, hogy ezekkel a helyzetekkel igen gyakran találkoznak a diákok, ami miatt kezelésükkel és megoldásukkal kapcsolatban több tapasztalattal, mintával rendelkeznek (ismerős helyzet láttán megjelentek kezelési, megoldási módok, és ezek alapján úgy döntöttek, foglalkozni szeretnének a helyzettel – az ismerőség biztonságot ad, egy hipotetikus helyzetben is hajlandóbbak belemenni a megoldási folyamatba, megkezdeni azt).

A megoldási stílus esetében csak a segítségnyújtás hiányát tartalmazó történetnél azonosítottunk életkori eltérést: a 18 évesek közül kevesebben oldanak meg ezt a helyzetet érzelmeiktől vezérelve, mint a fiatalabbak, ami összhangban áll az SPSI–R-rel végzett mérés eredményével (ebben az életkorban alacsonyabb az impulzivitás értéke). A segítségnyújtás mint proszociális viselkedésforma az egyik legfontosabb serdülőkorban is.

Szerepet játszik – többek között – a közösség formálásában, a normák, szabályok kialakításában és működtetésében, illetve jelentős mértékben meghatározza a szorosabb kapcsolatok, barátságok, a bizalom és a felelősség alakulását (Fiske, 2006). A mindennapokat átszövő segítséssel kapcsolatos probléma jól megragadható, saját kapcsolataikra vonatkoztatva pontosan körülhatárolható, ami feltételezi az ezt kifejező helyzet feletti kontroll szintén pontos azonosítását, amellyel kapcsolatban a történetelemzés eredménye azt sugallja, hogy a legidősebbeknél – minden bizonnyal tapasztalataik által vezérelve – nem adaptív stratégia az impulzív reakció, sokkal inkább a racionális stílus az, amelyik hatékony megoldáshoz vezet. Úgy véljük, ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy a segítségnyújtás hiánya esetében alacsonyabb a várakozás értéke (kevésbé várnak annak érdekében, hogy a probléma megoldódjon valahogyan, vagyis kevésbé passzív szemlélők a diákok ebben a helyzetben). A segítségnyújtás esetében a problémahárítás (várja, hogy a másik tegyen lépéseket a probléma megoldása érdekében, mert úgy gondolja, nem ő a hibás) életkorral növekvő értéke ugyancsak a probléma és a problémás helyzetben a másik fél pontos ismeretét fejezheti ki. Amennyiben a későbbi, a jelenleginél több történettel végzett elemzések is ezt támasztják alá, a történetek kézzelfoghatósága (és ezzel együtt kontrollálhatósága) alapján azok jól elkülöníthetőek lesznek, szintén segítve a segítő-fejlesztő programokat a fókuszált területek kijelölésében.

Az együttműködés hiányáról szóló történetnél a problémahárítás választásának aránya a segítségnyújtás hiányáról szóló történettel szemben az életkorral nő. Ennek egyik lehetséges oka, hogy az elemzett történetből kiderül, a másik fél az, aki semmit nem tesz a közös cél, siker érdekében. A negatív viszonyulás formáinak egy markáns hármasa rajzolódik ki: a másik hibáztatása és várakozás, hogy a helyzet megoldódjon valahogyan, s ehhez társul annak érzése, hogy amennyiben a diák aktívan tenne valamit a helyzet megváltoztatása érdekében, annak valószínű, negatív következményei lennének a másik fél reakciói miatt. Ez az érzelmileg igen megterhelő helyzet ráirányítja a figyelmet az együttműködésen alapuló iskolai munkaforma társas-érzelmi vonatkozásaira, amelyek figyelmen kívül hagyása nehezítheti, akadályozhatja a mindennapi pedagógiai munka céljainak elérését. Az együttműködésen alapuló helyzetek esetében fontos átgondolni, milyen érzelmi viszonyban állnak azok, akiknek közös munkát kell végezniük, illetve a felek milyen mértékű felelősséggel végzik munkájukat (Fülöp, 2019; Szabó, 2019).

A problémahárítás ugyancsak nő az életkorral a rossz hírnév keltése/pletyka terjesztése történet megítélése alapján. Ez a helyzet kevésbé kontrollálható a résztvevő által, kevésbé lehet tetten érni, nagyobb lehet a tehetetlenség érzése, ami magyarázhatja a negatív énhatékonyság magasabb gyakoriságát is. Ugyanakkor a negatív énhatékonyság csökkenő tendenciája felveti azt a magyarázó tényezőt, hogy a 18 éveseknél a társas összehasonlítás, illetve az ezzel szoros kapcsolatban álló konformitás kevésbé erős. Azt is fontos a szituáció megítélésének értelmezésekor figyelembe venni, hogy kevésbé lehet pontos a pletyka terjesztésében résztvevők köre (még akkor is, ha a történetben a kiindulópont nagyjából azonosítható); ebben az esetben a hárítás nagyobb valószínűséggel bizonyul adaptív stratégiának, mint a többi helyzetnél, és ez a stratégiaaválasztás nem feltétlenül tudatos. Ennek a nem tudatos stratégiaalkalmazásnak a fontosságára hívta fel a figyelmet Lemerise és Arsenio (2000), szerintük ezen alkalmazások érzelmi hátterének feltárása az egyik legfon-

tosabb kutatási feladat a szociálisprobléma-megoldás folyamatának elemzésekor. Kiemelik, hogy ilyen esetekben a stratégiaalkalmazás értelmezhető önvédelemként is, ami nem feltétlenül tudatos. A rossz hírnév keltése/pletyka terjesztése esetében a problémahárítás valóban felfogható olyan nem tudatos mechanizmusként, amely az én védelme érdekében működik.

A kiközösítésről szóló történet megítélésének egyik nagyon fontos üzenete az egyre inkább passzívvá válás, amit a várakozás aránya szemléltet leginkább. Ennél azonban az életkori csoportokban a problémahárítás eltérően kapcsolódik a passzivitáshoz: a fiatalabbaknál magas a problémahárítás aránya, a 18 éveseknél kisebb, vagyis az erőteljes háritás csökken és nő a várakozás, ami magyarázható szintén a tapasztalatszerzéssel, a helyzet egyre tudatosabbá válásával, ami összességében jobban jellemzi a 18 éveseket, mint a náluk fiatalabbakat.

Összehasonlítva a kérdőíves vizsgálatok (SPSI–R, NEGORI) és a történetelemzés eredményeit, egyértelműnek látszik, hogy az általános és a speciális problémamegoldás – még akkor is, ha az SPSI–R kijelentéseit kortársi problémákra gondolva kellett értékelni – több eltérést mutat. A vizsgálatban részt vevő diákok 19%-a igen magas negatív orientációval (SPSI–R) rendelkezik, és ezzel kapcsolatban általános megállapítás (pl. D’Zurilla et al., 2004), hogy ennek leginkább a probléma megoldásával kapcsolatos negatív énhatékonyság az oka. Ugyanakkor, látva a történetelemzés eredményeit, az arányok azt mutatják, hogy a kortársi problémák megoldásával kapcsolatos negatív viszonyulás jóval több diák esetében magas, mint ahányan egy adott történetnél úgy vélik, hogy nem szeretnének foglalkozni a problémával, vagyis van különbség a szociálisprobléma-megoldás személyspecifikus, kortársi problémákra szűkített értékelése és egy pontosan körülhatárolt helyzet, a helyzethez való viszonyulás megítélése között. Am abban, hogy a történeteknél jóval többen jelölték meg azt, hogy szeretnének a problémahelyzettel foglalkozni, két tényező is szerepet játszhat. Egyrészt az, hogy jobban bele tudják élni magukat a diákok egy történetbe, vagyis megoldáscentrikusabbá válnak, mint egy rövid állítás esetében. Másrészt szerepet játszhat a szociális kívánatosság, aminek életkori változásáról nemzetközi vizsgálatokból tudjuk, hogy serdülőkortól csökkenést mutat, ugyanakkor a magyar diákok még a serdülőkor alatt is magas értéket érnek el (l. Gulyás & Varga, 2009). A társas kívánatosság hatásával kapcsolatos feltételezést támasztja alá az, hogy a magas negatív orientációt mutató diákok csaknem fele magas értéket ért el a NEGORI negatív énhatékonyság faktorán.

A történetelemzéssel kapcsolatos jövőbeni kutatásaink egyik fontos célját már említettük: további történetek bevonására és ezek kontrollálhatóság szerinti elkülönítésére lesz szükség, hiszen feltételezzük, a megoldási hajlandóság eldöntését követően az egy markáns szempont, mit kezd az egyén az adott helyzettel (ez önmagában felveti a negatív viszonyulás formáinak csoportosítását is). A másik cél a felkínált problémahelyzetek gyakoriságának egyén szintjén való feltárása, és ehhez kapcsolódóan az adott történet fontosságának felmérése. Mindezek mérése egy folyamatban értelmezhető: az adott helyzettel milyen gyakran találkozott már, mennyire fontos ez személyes jólléte érdekében, s amennyiben nem akar foglalkozni a problémával, milyen szerepet játszik ebben a döntésében a helyzet kontrollálhatósága.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás az NKFIH (OTKA) K119591 pályázat keretében valósult meg. Kasik László a tanulmány megjelenésekor Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült.

Irodalom

- Bedell, J. R., & Lennox, S. S. (1997). *Handbook of communication and problem solving skills training: A cognitive-behavioral approach*. New York: Wiley.
- Buda, B. (1986). *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.
- Chang, E. C., D’Zurilla, T. J., & Sanna, L. J. (2004). *Social problem solving: Theory, research, and training*. Washington, DC: American Psychological Association. doi: [10.1037/10805-000](https://doi.org/10.1037/10805-000)
- D’Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (2007). *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical Intervention*. New York: Spring Publishing Company.
- D’Zurilla, T. J., Nezu, A., & Maydeu-Olivares, A. (2002). *Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R): Technical manual*. North Tonawanda, New York: Multi-Health Systems.
- D’Zurilla, T. J., Nezu, A. M., & Maydeu-Olivares, A. (2004). Social problem solving: Theory and assessment. In E. C. Chang, T. J. D’Zurilla, & L. J. Sanna, L. J. (Eds.), *Social problem solving. Theory, research, and training* (pp. 5–28). Washington, DC: American Psychological Association. doi: [10.1037/10805-001](https://doi.org/10.1037/10805-001)
- Eskin, M. (2013). *Social problem solving therapy in the clinical practice*. London, Waltham, MA: Elsevier.
- Fiske, S. (2006). *Társas alapmotívumok*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Frauenknecht, M., & Black, D. R. (2010). Is it social problem solving or decision making? Implications for health education. *American Journal of Health Education*, *41*(2), 112–123. doi: [10.1080/19325037.2010.10599135](https://doi.org/10.1080/19325037.2010.10599135)
- Fülöp, M. (2019). Együttműködés. In L. Kasik & Z. Gál (Eds.), *Osztályfőnöki óra: Másképp!* (pp. 82–91). Szeged: Mozaik Kiadó.
- Gál, Z., & Kasik, L. (2017). Egy serdülők körében végzett szociálisprobléma-megoldást fejlesztő tréning és tanulságai. In É. D. Molnár & T. Vígh (Eds.), *PÉK 2017 [CEA 2017] XV. Pedagógiai Értékelési Konferencia* (p. 140). Szeged, 2017. 04. 06.–2017. 04. 08. Szeged: SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Gulyás, M., & Varga, A. (2009). *A környezeti attitűdtől a minőségi kritériumokig*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Retrieved from <http://ofi.hu/kornyezeti-attitudtol-minosegi-kriteriumokig>
- Kasik, L. (2012). A szociálisprobléma-megoldó és az inductív gondolkodás kapcsolata 8, 12, 15 és 18 évesek körében. *Magyar Pedagógia*, *112*(4), 243–263.
- Kasik, L. (2014). Development of social problem solving – A longitudinal study (2009–2011) in a Hungarian context. *European Journal of Developmental Psychology*, *12*(2), 142–158. doi: [10.1080/17405629.2014.969702](https://doi.org/10.1080/17405629.2014.969702)
- Kasik, L. (2015). *Személyközi problémák és megoldásuk*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Kasik, L. (2016). Person-based social problem solving among 10-, 14-, and 16-year-olds. *Journal of Relationships Research*, *7*(4), 2–12. doi: <https://doi.org/10.1017/jrr.2016.4>
- Kasik, L., & Gál, Z. (2014). Mit tekintenek 7, 10 és 14 éves diákok személyközi problémának? *Iskolakultúra*, *24*(9), 3–24.
- Kasik, L., & Gál, Z. (2017). Társas problémák és megoldásuk az osztályteremben. *Educatio*, *26*(3), 484–496. doi: [10.1556/2063.26.2017.3.15](https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.3.15)

- Kasik, L., Gáspár, Cs., Guti, K., & Zsolnai, A. (2016). Relationship between social problem solving, anxiety and empathy among adolescents in Hungarian context. In K. Newton (Ed.), *Problem-solving: Strategies, challenges and outcomes* (pp. 177–196). New York: NOVA Science Publishers, Inc.
- Kasik, L., Gál, Z., & Tóth, E. (2018). A negatív problémaorientációt mérő kérdőív (NEGORI) kidolgozása és pszichometriai mutatói. *Alkalmazott Pszichológia, 18*(2), 131–151.
- Kasik, L., Gál, Z., & Csibri, P. (2018). A negatív problémaorientáció mögött meghúzódó kognitív folyamatok vizsgálata EEG-vel 18–22 évesek körében. In A. Fehérvári, K. Széll, & H. Misléy (Eds.), *Kutatási sokszínűség, oktatási gyakorlat és együttműködések* (p. 45). XVIII. Országos Neveléstudományi Konferencia. 2018. november 8–10. Budapest: ELTE PPK.
- Kasik, L., Gál, Z., Jámbori, Sz., Fejes, J. B., Nagy, K., & Szabó Hangya, L. (2019). Középiskolások és egyetemisták szociálisprobléma-megoldásának nem szerinti különbségei. *Iskolakultúra, 29*(6), 49–61. doi: [10.14232/iskult.2019.6.49](https://doi.org/10.14232/iskult.2019.6.49)
- Kasik, L., Vidákovich, T., Gáspár, Cs., & Tóth, E. (2017). Az SPSI–A hazai adaptálásának eredményei. *Magyar Pszichológiai Szemle, 72*(2), 201–229. doi: [10.1556/0016.2017.72.2.4](https://doi.org/10.1556/0016.2017.72.2.4)
- Kuperminc, G. P., & Allen, J. P. (2001). Social orientation: Problem behavior and motivations toward interpersonal problem solving among high risk adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 30*(5), 597–622. doi: [10.1023/a:1010452705746](https://doi.org/10.1023/a:1010452705746)
- Lemerise, E. A., & Arsenio, W. F. (2000). An integrated model of emotion processes and cognition in social information processing. *Child Development, 71*, 107–118. doi: [10.1111/1467-8624.00124](https://doi.org/10.1111/1467-8624.00124)
- Spivack, G., Shure, M., & Platt, J. J. (1985). *Means-Ends Problem-Solving (MEPS)*. Stimuli and scoring procedures supplement. Philadelphia, PA: Preventive Intervention Center.
- Szabó, É. (2019). Felelősség. In L. Kasik, & Z. Gál (Eds.), *Osztályfőnöki óra: Másképp!* (pp. 108–115). Szeged: Mozaik Kiadó.
- Webster-Stratton, C. (2011). *The incredible years*. Seattle, WA: The Incredible Years, Inc. Retrieved from <file:///The-Incredible-Years-Parent-Teacher-Childrens-Training-Series-1980-2011p.pdf>

ABSTRACT

GENERAL AND SPECIFIC NEGATIVE PROBLEM ORIENTATION IN ADOLESCENCE – INVESTIGATIONS WITH QUESTIONNAIRE AND STORY

László Kasik & Zita Gál

International studies agree that social problem-solving has a profound influence on success in personal life, on mental health, on academic achievement, and, in turn, on the functioning of different social groups and society as a whole. The aim of our study was to investigate the characteristics of general and specific negative problem orientation with questionnaires and stories among adolescents (12-, 15- and 18-year-olds; N=445). We used the Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R, D’Zurilla et al., 2002), the Negative Orientation Questionnaire (NEGORI, Kasik, Gál, & Tóth, 2018), and the NEGORI Story-based Test (Kasik & Gál, 2018) in the study. Based on the results, negative orientation, rationality, impulsivity and avoidance show increasing tendency with age; however, positive orientation decreases with age. The results gained from the NEGORI factors give more details about the age-related characteristics gained with SPSI–R, because based on the NEGORI, the age-related variations of negative self-efficacy related to problems and their solutions show a tendency of decrease. The results of the story-based research (e.g., verbal abuse, lack of cooperation) support the characteristics of the results of the NEGORI studies (e.g., negative self-efficacy is the main component of negative orientation). The results of this study show that negative orientation seems to be a multi-factor construct, either measured by questionnaire or by a story-based test.

Magyar Pedagógia, 119(2). 113–129. (2019)
DOI: 10.17670/MPed.2019.2.113

Levelezési cím / Address for correspondence:

Kasik László, Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport, H–6722 Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30–34.

Gál Zita, Szegedi Tudományegyetem Pszichológiai Intézet, SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport, H–6722 Szeged, Egyetem u. 2.